

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Zagórze

Powstanie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zagórze

Pierwsze na ziemiach polskich Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” założone zostało we Lwowie 7 lutego 1867 r. W kolejnych latach ruch sokoli objął większość miast oraz miasteczek, skupiając wokół idei sokolej szerokie rzesze społeczeństwa.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Zagórze, było drugim, po sanockim gnieździe, towarzystwem sokolim na ziemi sanockiej. Życie kulturalne i towarzyskie w miejscowości było początkowo bardzo ubogie, gdyż skupiało się głównie w domach prywatnych w wąskich kręgach zagórzan.

Pod koniec XVIII w. Zagórze był wsią zamieszkałą przez niecałe 600 mieszkańców, z czego połowę stanowili Polacy, a połowę Rusini, żyło tu również ok. 20 Żydów. W 1890 r. mieszkało tu już 1639 osób, z czego 1200 podawało się za Polaków, 370 za Rusinów, 38 za Żydów, 26 za Niemców, 5 za Anglików¹.

Wybudowanie linii kolejowej doprowadziło do ożywienia życia gospodarczego. Zagórze od 1884 r. stał się węzłem kolejowym o dużym znaczeniu, przyciągającym kolejarzy z różnych części Polski. (...) *Zagórze przedstawia poniekąd obraz amerykańskiego rozwoju, jużci w rozmiarach galicyjskich. Z małej, nieznanej wioski górskiej, dzięki umieszczeniu tu głównej stacji i warsztatów byłej kolei łupkowskiej, stał się znacznym, zapełnił się ludnością napływową, zabudował i przemienił w ciągu dwu dziesiątek lat w formalne miasteczko o przeszło dwu tysiącach mieszkańców (...)*².

Rysunek 1. Zagórze w 1936 r. (Polona).

W Zagórze działało początkowo jedynie Towarzystwo „Czytelnia” (...) *ma ona bowiem być miejscem pożycia towarzyskiego, godziwej rozrywki i umysłowego pożytku (...) jest jedynym*

¹ S. Kryciński, *Bieszczady: od Komańczy do Wołosatego*, Rzeszów 2018, s. 41-42.

² „Gazeta Sanocka” 1895, nr 3, s.1, 2.

*ogniskiem towarzyskiem, a co na szczególniejsze uznanie zasługuje, że stara się utrzymywać ducha narodowego (...)*³.

Zagórski „Sokół”, od momentu utworzenia w 1894 r., stał się ostoją polskości, krzewicielem kultury fizycznej oraz propagatorem oświaty i wychowania. Utworzenie „Sokoła” przyczyniło się do znacznego rozbudzenia życia społecznego i kulturalnego w regionie⁴.

Rysunek 3. Prezes dr Józef Galant. Grób na starym cmentarzu w Zagórze.

Rysunek 2. Prezes dr Józef Galant (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Głównym inicjatorem powołania zagórskiego gniazda był dr Józef Galant, syn Michała i Julii z domu Rychwalskiej, urodzony 23 marca 1862 r. w Strachocinie. Józef Galant uczęszczał do Gimnazjum w Przemyślu, po zdaniu egzaminu maturalnego w 1880 r. rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Pracował na stanowisku lekarza w Sanoku, zyskując uznanie sanockiego społeczeństwa. Z początkiem sierpnia 1888 r. dr Galant przeniósł się z Sanoka do Zagórza, obejmując posadę lekarza kolejowego⁵, pełnił również funkcję lekarza okręgowego. Dr Galant aktywnie działał w licznych miejscowych organizacjach, m.in. w Kółku Rolniczym, Spółce Oszczędności i Pożyczek, Sanockiej Sekcji Towarzystwa Lekarzy Polskich. Dr Galant był również członkiem sanockiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1895 r. został wybrany wiceprezesem Towarzystwa Czytelni w Zagórze⁶. Zasłużył się jako długoletni prezes zagórskiego gniazda, piastując tę godność do 1904 r. Był człowiekiem niezwykle oddanym sprawie sokolstwa. Na sokolim opłatku w Zagórze w 1897 r., jako jeden z pierwszych, apelował o składki na rzecz

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s.3.

⁵ „Gazeta Przemyśla” 1888, nr 33, s. 2.

⁶ „Gazeta Sanocka” 1895, nr 3, s. 4.

Związku⁷. Dr Galant zmarł 19 maja 1905 r. w wieku zaledwie 43-lat na tyfus plamisty, którym zaraził się podczas epidemii panującej w jednej z gmin powiatu sanockiego. Jego pogrzeb przekształcił się w demonstrację patriotyczną, żegnały go tłumy, w licznych przemówieniach przywołując jego zasługi: (...) *niezmiernie ceniony u wszystkich warstw społeczeństwa dla niezwykłych zalet umysłu i serca oraz głębokiej wiedzy fachowej, położył niemałe zasługi około pracy nad oświatą ludu i podniesieniem ducha narodowego w Zagórzu i okolicy.*

Rysunek 4. Grób Galantów na starym cmentarzu w Zagórzu.

Rysunek 5. Grób Galantów na starym cmentarzu w Zagórzu.

Rysunek 6. Grób Galantów na starym cmentarzu w Zagórzu.

⁷ Przewodnik Gimnastyczny "Sokół" 1898, nr 2, s.1.

Dr Galant doprowadził do utworzenia i rozwoju zagórskiego „Sokoła”⁸. Podczas pierwszego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zagórzcu 7 października 1894 r. dr Galant powitał wszystkich zebranych, zaznaczając dobitnie potrzebę istnienia samodzielnego gniazda w Zagórzcu. W skład pierwszego zarządu weszli: dr Józef Galant (prezes), Jan Smólski (zastępca prezesa), Stanisław Nazarewicz (gospodarz), Edward Uderski (skarbnik), Aleksander Krüger (sekretarz) oraz Emil Iwaniszyn (zastępca sekretarza). Prowadzenie ćwiczeń gimnastycznych powierzono Janowi Obrębskiemu pod technicznym kierownictwem Stanisława Biegi z Sanoka. Do komisji rewizyjnej weszli: Rudolf Gieldanowski i Antoni Naglicki⁹. Towarzystwo liczyło początkowo 34 druhów.

W gronie członków zagórskiego gniazda było wielu sanoczan, którzy aktywnie wspierali Towarzystwo. Na spotkaniu opłatkowym w Sanoku, dr Galant określił zagórskiego „Sokoła” „córką” sanockiego „Sokoła”¹⁰. Przy zakupie strojów sokolich pomogło gniazdo z Przemyśla.

Od dnia 1 stycznia 1895 r. Towarzystwo należało do Związku Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Austrii okręgu przemyskiego, funkcję delegata pełnił dr Galant¹¹. Sanockim delegatem Związku został Stanisław Biega¹². W wyniku nowego podziału terytorialnego Lwów stał się stolicą Dzielnicy Małopolskiej, a Sanok został stolicą okręgu II, do którego przystąpiło gniazdo zagórskie oraz gniazda w Ustrzykach, Lesku, Brzozowie i Pisarowcach¹³. W 1934 r. zniesiono okręg II sanocki i podporządkowano Wydział „Sokoła” sanockiego okręgowi IV w Przemyśle, w struktury którego weszło również gniazdo w Zagórzcu oraz gniazda w Brzozowie, Chyrowie, Cieszanowie, Dobromilu, Dubiecku, Dynowie, Jarosławiu, Krakowcu, Lesku, Lubaczowie, Mościskach, Niżankowicach, Nowym Mieście, Pisarowcach, Pnikucie, Pruchniku, Przemyśle, Radymnie, Rymanowie, Sądowej Wiszni, Samborze, Sieniawie, Starym Samborze, Tarnawie, Turce n. Stryjem oraz w Ustrzykach Dolnych¹⁴.

Zagórskie gniazdo skupiało głównie urzędników i funkcjonariuszy kolejowych, robotników kopalni z Tarnawy oraz włościan.

„Sokół” wyrażał chęć przyciągania do gniazda także rzemieślników i robotników, celem zrównania przepaści, jakie występowały między warstwami społeczeństwa¹⁵.

Idea sokoła jednoczyła przedstawicieli różnych narodowości i wyznań. W 1892 r. Nebenzahl apelował, aby do „Sokoła” wstępowali wszyscy mieszkańcy Sanoka i okolicy, bez różnicy wyznań

⁸ Verbum: Miesięcznik parafii pw. Wniebowzięcia N.M.P. w Zagórzcu, 5 (18) /2005, s.6.

⁹ PG „Sokół” 1894, nr 13, s. 141: Zarząd od 7.10.1894-1.1.1896 r.

¹⁰ „Gazeta Sanocka”, 1895, nr 2, s.4.

¹¹ „Gazeta Sanocka”, 1895, nr 7, s. 3; PG „Sokół” 1896, nr 5, s. 67.

¹² Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” od 1 października 1892-30 września 1893; PG „Sokół” 1893, nr 4, s. 44.

¹³ T. Mięgisz, *Zarys historii Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Sanoku: w 50 letnią rocznicę jego istnienia*, Sanok 1939, s.25.

¹⁴ Ibidem, s. 32.

¹⁵ „Gazeta Sanocka” 1895. Numer okazowy z 7 lipca 1895 r. s.1-2.

i stanów. Członkowie przyjęli tę wypowiedź z uznaniem, jednak stwierdzili, że jest to z różnych względów niemożliwe¹⁶.

Podczas jednej z wieczornic w Zagórzcu druh Iwaniszyn (...) w *gorącej mowie ruskiej wzywał Polaków i Rusinów jako dzieci jednej matki do łączności i wzajemnej miłości na gruncie sokolim, i zakończył zainicjowaniem składki na Gimnazjum Polskie w Cieszynie* (...) ¹⁷.

Z każdym rokiem zwolenników Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przybywało. Z końcem 1895 r. Towarzystwo liczyło 53 członków, w tym 14 zamiejscowych, stroje sokole posiadało 15 osób, ćwiczących było 22¹⁸. W 1896 r. gniazdo liczyło 55 członków, w tym 17 zamiejscowych, 18 osób posiadało stroje sokole¹⁹. W kolejnych latach liczba członków gniazda przedstawiała się następująco: 1897 r.: 53 członków, w tym 17 zamiejscowych, 15 umundurowanych²⁰, w 1898 r.: 48 członków, w tym 14 umundurowanych²¹, w 1899 r.: 50²², w 1901 r.: 45²³, 1902 r.: 43²⁴, w 1904 r.: 57²⁵, w 1905 r.: 59²⁶, 1906 r.: 74²⁷, 1907 r.: 104²⁸, 1908 r.: 104²⁹, 1909 r.: 84³⁰, 1910 r.: 110³¹, 1911 r.: 160³², 1912 r.: 94³³, 1913 r.: 96³⁴, 1918 r.: 101³⁵, 1924 r.: 153, w tym 25 ćwiczących³⁶, 1929 r.: 112 druhow i 75 druhen³⁷, 1931 r.: 107 druhow i 76 druhen³⁸. W 1931 r. Oddział Sokoląt liczył 20 chłopców do lat 14 i 36 dziewcząt do lat 12³⁹. Na dzień 31 grudnia 1933 r. gniazdo liczyło 65 druhen i 99 druhow⁴⁰.

¹⁶ PG „Sokół” 1893, nr 1, s. 7.

¹⁷ „Gazeta Sanocka” 1895, nr 4, s.3.

¹⁸ PG „Sokół” 1896, nr 5, s. 67.

¹⁹ PG „Sokół” 1897, nr 3, s.33.

²⁰ PG „Sokół” 1898, nr 7, s. 81.

²¹ PG „Sokół” 1899, nr 11, s. 106.

²² PG „Sokół” 1900, nr 12, s. 92.

²³ PG „Sokół” 1901, nr 12, s. 26.

²⁴ PG „Sokół” 1902, nr 12, s. 92.

²⁵ PG „Sokół” 1904, nr 1, s. 6.

²⁶ PG „Sokół” 1905, nr 1, s. 5.

²⁷ PG „Sokół” 1905, nr 11, s.85.

²⁸ PG „Sokół” 1905, nr 7, s. 53.

²⁹ PG „Sokół” 1908, nr 7, s.56.

³⁰ PG „Sokół” 1909, nr 9, s. 77.

³¹ PG „Sokół” 1910, nr 6, s.47.

³² PG „Sokół” 1911, nr 8, s. 60.

³³ PG „Sokół” 1912, nr 8, s.61.

³⁴ PG „Sokół” 1913, nr 11, s.87.

³⁵ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

³⁶ PG „Sokół” 1924, nr 6, s. 36.

³⁷ PG „Sokół” 1930, nr 5, s.90.

³⁸ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 68-69.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ PG „Sokół” 1934, nr 3, s. 45-46.

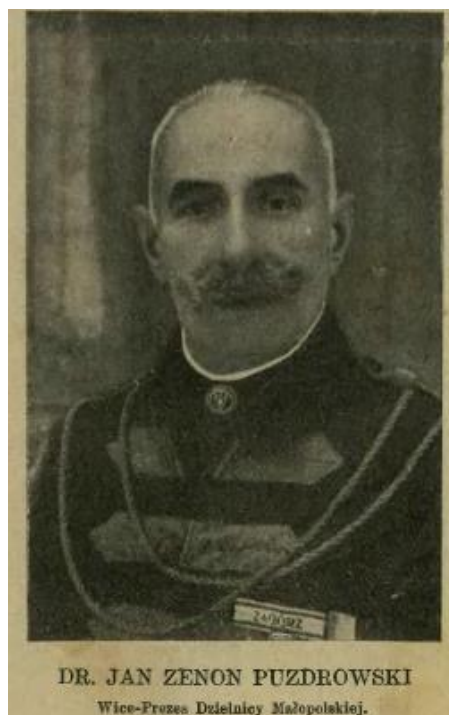
Rysunek 7. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Zagórz. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 8. Zagórzscy Sokoli, na zdjęciu m.in. dr Jan Puzdrowski. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 9. Członkowie „Sokoła”, siedzi w mundurze galowym dr Jan Puzdrowski. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 10. Dr Jan Zenon Puzdrowski („Sokół Małopolski” 1935, nr 3).

Rysunek 11. Dr Jan Zenon Puzdrowski (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 12. Teofil Słowikowski w mundurze sokolim (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Funkcję prezesa zagórskiego gniazda pełnili kolejno: dr Józef Galant (1894⁴¹⁴²-1904), Aleksander Krüger (1904⁴³-1909), dr Jan Zenon Puzdrowski (1909-1935) oraz Zygmunt Kruszelnicki (1935).

W 1909 r. na stanowisko prezesa „Sokoła” wybrano dra Jana Zenona Puzdrowskiego, który to podczas swojej długoletniej prezesury doprowadził zagórskie gniazdo do rozkwitu.

Jan Puzdrowski, syn Sybiraka, urodził się 23 czerwca 1877 r. Przez całe swoje życie był związany z sokolstwem. Od 1904 r. należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Nadwórnej, stamtąd przeniósł się do Łopatyna, gdzie w 1908 r. założył gniazdo sokole, w tym samym roku został powołany do Zagórz na stanowisko lekarza kolejowego. Wstąpił w szeregi członków tamtejszego „Sokoła”, a od 1909 r. pełnił godność i obowiązki prezesa gniazda, aż do chwili śmierci. W 1918 r. reaktywował Towarzystwo, doprowadzając je do rozkwitu. Aktywnie brał udział we wszystkich zlotach, ćwiczeniach gimnastycznych, propagując wychowanie fizyczne. Wniósł ogromny wkład w odbudowę Sokolni spalanej w 1933 r. Pełnił funkcję prezesa okręgu, następnie od 1931 r. wiceprezesa Dzielnicy Małopolskiej⁴⁴. Był członkiem wielu stowarzyszeń i organizacji, od 1909 r. aktywnie działał w Towarzystwie Szkoły Ludowej, otrzymując za niestrudzoną pracę Dyplom Zaszczytnego Uznania. Od roku 1908 pracował w zarządzie Kasy Stefczyka, a od 1919 r. piastował

⁴¹ PG „Sokół” 1896, nr 5, s.67.

⁴² PG „Sokół” 1897, nr 3, s.33.

⁴³ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁴⁴ Sokół Małopolski 1935, nr 3, s. 1-2.

w tej instytucji godność prezesa rady nadzorczej. Posiadał Dyplom Honorowy i Krzyż Wojskowy Straży Kolejowej, dwa medale wojskowe, Krzyż „Orlą”, Krzyż Armii Wschodu, Krzyż Węzła Zagórskiego. Został odznaczony pośmiertnie przez prezesa Związku Zaszczytną Odznaką Sokolą. Zmarł 12 lutego 1935 r. W pogrzebie uczestniczyły tłumy⁴⁵.

Rysunek 13. Grób dr Jana Puzdrowskiego na cmentarzu w Zagórz.

Rysunek 14. Grób dr Jana Puzdrowskiego na cmentarzu w Zagórz.

Stanowisko zastępcy prezesa zagórskiego gniazda sprawowali kolejno: Bolesław Zacharyasiewicz (1895⁴⁶⁴⁷), Juliusz Wojtowicz (1903⁴⁸), Marian Leopold (1906⁴⁹), I zastępcy: Metha (1910), A. Lang (1918⁵⁰), J. Teśniarz (1925⁵¹), Józef Albert (1930⁵²), II zastępcy: Stawarski (1910⁵³), Franciszek Bartnik (1918⁵⁴), inż. Podracki (1925⁵⁵).

⁴⁵ PG „Sokół” 1935, nr 2-3, s.34-35.

⁴⁶ PG „Sokół” 1896, nr 5, s.67.

⁴⁷ PG „Sokół” 1897, nr 3, s.33.

⁴⁸ PG „Sokół” 1904, nr 7, s.56.

⁴⁹ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 118, s. 3.

⁵⁰ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

⁵¹ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

⁵² PG „Sokół” 1930, nr 6, s.104.

⁵³ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 3, s. 3.

⁵⁴ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

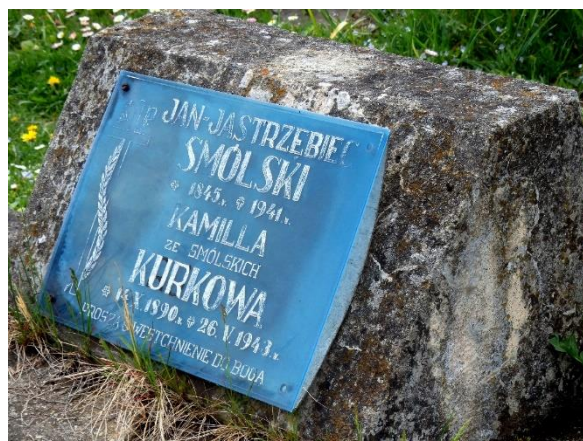
⁵⁵ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

Na stanowisko sekretarza wybierani byli: Jacenty Stepan (1895⁵⁶), Edward Wyskiel (1903⁵⁸), Eugeniusz Moszoro (1904⁵⁹), J. Albert (1918⁶⁰), N. Nestheimer (1925⁶¹), Edward Toruński (1930⁶²), zastępcy sekretarza: Jan Obrębski (1895⁶³),

Funkcję gospodarza sprawowali: Jan Gil (1895⁶⁵), Edward Wyskiel (1904⁶⁷), Franciszek Małecki (1918⁶⁸), J. Teśniarz (1925⁶⁹), Leon Czernecki, Teofil Słowikowski, Alojzy Strzelecki (1925⁷⁰).

Rysunek 15. Grób Kazimierza Witwickiego na cmentarzu w Zagórzach.

Rysunek 16. Grób Jana Smólskiego na cmentarzu w Zagórzach.

Funkcję naczelnika piastowali: Jan Gil (1895⁷¹), Jan Kryda (1903⁷³), Edward Wyskiel (1910⁷⁴), Kazimierz Witwicki (1925⁷⁵), Józef Neer (1930⁷⁶), pomocników dr Witwicki i dh Śliz (1931⁷⁷).

⁵⁶ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁵⁷ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁵⁸ PG "Sokół" 1904, nr 7, s.56.

⁵⁹ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁶⁰ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

⁶¹ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

⁶² PG „Sokół” 1930, nr 6, s.104.

⁶³ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁶⁴ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁶⁵ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁶⁶ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁶⁷ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁶⁸ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

⁶⁹ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

⁷⁰ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

⁷¹ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁷² PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁷³ PG "Sokół" 1904, nr 7, s.56.

⁷⁴ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 3, s.3.

⁷⁵ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

⁷⁶ PG „Sokół” 1930, nr 6, s.104.

⁷⁷ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 68-69.

Skarbnikami mianowano: Jana Leżaka (1895⁷⁸), Barwicza (1903⁸⁰), Ksawerego Sabińskiego (1904⁸¹), Jana Roleckiego (1918⁸²).

Stanowisko referenta zabawowego i kółka amatorskiego zajął: Juliusz Migacz (1904⁸³).

Do komisji lustracyjnej wchodził: Rudolf Gieldanowski, Józef Kratochwil (1895⁸⁴), Stanisław Kaczyński i Jan Podwapiński (1896⁸⁵), Aleksander Krüger i Józef Rzepecki (1897⁸⁶), Franciszek Bartnik i Franciszek Kokosiński (1904⁸⁷), Ksawery Sabiński (1906⁸⁸).

Prowadzeniem ćwiczeń gimnastycznych zajmowali się Jan Obrębski, Jan Gil, Stanisław Rutkowski oraz Sobiesław Dostał⁸⁹.

W skład wydziału wchodził ponadto: Franciszek Daniłowicz, Leopold Wippel (1896⁹⁰), Stanisław Grossmann, Adam Stawarski (1897⁹¹), Adamek, Steinfels (1903⁹²), Bogumił Rychlik, Jan Weisberg (1906⁹³), J. Kuczkowski, K. Karabanik, S. Romanowski, Szoita, B. Rychlik, J. Słupski, Aleksander Wyskiel, Zachajkiewicz, Stemfels (1910⁹⁴), Stanisław Tomek, Franciszek Teśniarz, P. Kawecki, Stanisław Schaffer (1918⁹⁵), Jan Bizanz (1925).

Funkcję lekarza sprawował Ludwik Filimowski (1906⁹⁶), korespondenta Franciszek Bartnik (1925⁹⁷), kapelana ks. Władysław Wójcik.

Ks. Władysław Wójcik urodził się 28 marca 1880 roku w Golcowej w powiecie brzozowskim. Święcenia kapłańskie przyjął w 1911 roku. Był wikariuszem w Rakszawie koło Łańcuta i w Boryni koło Turki nad Stryjem. W latach 1924–1940 pełnił funkcję proboszcza w zagórskiej parafii, zapisując się w pamięci parafian jako gorliwy kapłan, skromny, życzliwy, zainteresowany potrzebami innych ludzi, zawsze spieszący z pomocą tym, którzy oczekiwali jego wsparcia. W 1939 roku zaangażował się w działalność niepodległościową. Na plebanii zorganizowany został jeden z punktów przerzutowych dla przechodzących przez „zieloną granicę” na Węgry. Został aresztowany i więziony w Sanoku, potem w Tarnowie, następnie wywieziony do Oświęcimia, gdzie

⁷⁸ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁷⁹ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁸⁰ PG "Sokół" 1904, nr 7, s. 56.

⁸¹ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁸² PG „Sokół” 1919, nr 9, s. 39.

⁸³ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁸⁴ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁸⁵ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁸⁶ PG "Sokół" 1898, nr 7, s. 81.

⁸⁷ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s.3.

⁸⁸ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 118, s. 3.

⁸⁹ PG "Sokół" 1896, nr 5, s.67.

⁹⁰ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

⁹¹ PG "Sokół" 1898, nr 7, s. 81.

⁹² PG "Sokół" 1904, nr 7, s. 56.

⁹³ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 118, s. 3.

⁹⁴ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 3, s.3.

⁹⁵ PG „Sokół” 1919, nr 9, s.39.

⁹⁶ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 118, s. 3.

⁹⁷ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

poniósł śmierć. Jest jednym z 122 Sług Bożych wobec których 17 września 2003 rozpoczął się drugi proces beatyfikacyjny drugiej grupy polskich męczenników z okresu II wojny światowej⁹⁸.

Rysunek 17. Tablica poświęcona Ks. Kan. Władysławowi Wójcikowi w kościele parafialnym w Zagórz

Rysunek 18. Grobowiec, gdzie spoczywają ks. Władysław Wójcik oraz Mieczysława Polińska na starym cmentarzu w Zagórz

Rysunek 19. Kapelan TG „Sokół” w Zagórz ks. Władysław Wójcik (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 20. Tablica w kościele parafialnym w Zagórz

⁹⁸ Verbum: Miesięcznik parafii pw. Wniebowzięcia N.M.P. w Zagórz 4 (17) /2005, s.6.

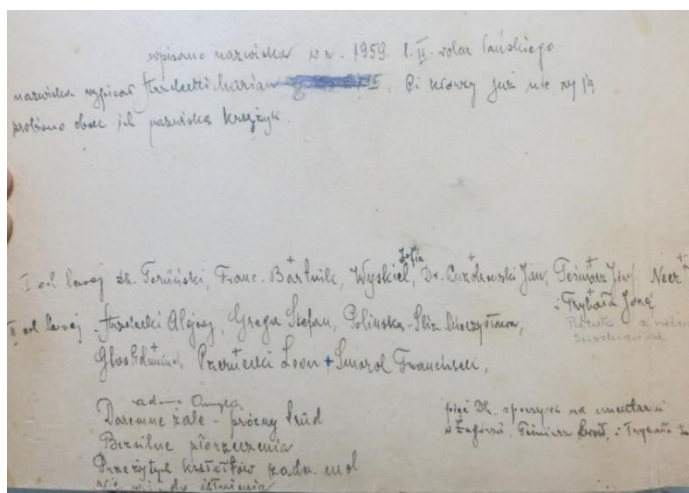
W skład Komisji Budowy Sokolni wchodził: Romuald Nazarewicz, Jan Smólski, Adam Kobrzyński, Walerian Strzelecki, Aleksander Wyskiel (1906⁹⁹).

Do Komitetu Zabaw należeli: Stanisław Kucharski, Franciszek Bartnik, Romuald Nazarewicz, Maksymilian Zawistowski, Stefan Świstacki (1906¹⁰⁰).

Do komisji skonstruującej wchodził druhowie: Brand, Piechota, Bomba¹⁰¹. Komendantem Stałej Drużyny Sokolej był Karol Gołkowski (1925¹⁰²). Funkcję delegata do Związki i Okręgu pełnił dr Józef Galant¹⁰³.

Rysunek 21. Zarząd TG „Sokół” w Zagórze (Zbiory Tadeusza Strzeleckiego)

Rysunek 22. Zarząd TG „Sokół” w Zagórze (Zbiory Tadeusza Strzeleckiego).

Członkowie „Sokoła” uczestniczyli w uroczystościach pogrzebowych druhow z całego okręgu. Bardzo uroczyście żegnano wszystkich członków zagórskiego gniazda. Dnia 27 lutego 1902 r. zmarł w wieku 38-lat dh Jan Leżak, jeden z głównych założycieli gniazda, skarbnik, nadzorca torowy. Dnia 11 września 1927 r. zmarł długoletni naczelnik zagórskiego gniazda Edward Wyskiel, ur. 1883 r.

Wybuch I wojny światowej zahamował działalność Towarzystwa „Sokół”. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Towarzystwo wznowiło działalność. W początku 1925 r. przyjęto nowy Statut Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zagórze¹⁰⁴.

⁹⁹ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 118, s. 3.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 3, s. 3.

¹⁰² PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

¹⁰³ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 72, s. 3.

¹⁰⁴ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

Siedziba zagórskiego gniazda mieściła się początkowo w użyczanym budynku kolejowym. Walne Zgromadzenia Towarzystwa odbywały się w poczekalni kolejowej¹⁰⁵. Ćwiczenia gimnastyczne prowadzono w salce kolejowej, której sprzedaż w 1907 r. znacznie utrudniła funkcjonowanie „Sokoła”¹⁰⁶.

Już w pierwszych latach istnienia organizacji podjęto liczne starania, mające na celu budowę własnej Sokolni. (...) *Uśmiech ironii może wywołać na usta którego z czytelników myśl budowy własnej sokolni – ależ Druhu! My nie marzymy o żadnej „warowni”, w której, mówiąc nawiasem, można by kiedyś wydzielać kielbasę wyborczą lub po „poważnych debatach” mianować „członków honorowych” – my dążymy do wystawienia porządnej szopy, czy też skromnego domu drewnianego – wedle stawu grobla*¹⁰⁷.

Utworzono specjalny Fundusz Budowy Sokolni w Zagórze, gdzie wpłacano datki na budowę gmachu¹⁰⁸. Dnia 13 marca 1906 r. na Walnym Zgromadzeniu uchwalono sprawę budowy własnego budynku. Wybrano komisję budowlaną pod kierunkiem dha Mariana Leopolda.

Cel postawienia własnej Sokolni udało się osiągnąć, głównie dzięki wsparciu finansowemu rodziny Łobaczewskich¹⁰⁹. Dr Stanisław Łobaczewski, wypełniając wolę ojca, odsprzedał plac pod budowę budynku. Pomocy prawnej udzielił sanocki adwokat Nebenzahl¹¹⁰. Dnia 21 czerwca 1906 r. został zawarty kontrakt kupna pomiędzy Towarzystwem „Sokół”, podpisany przez prezesa inż. Aleksandra Krügera i Edwarda Wyskiela, a właścicielem Zagorza Stanisławem Łobaczewskim, w obecności Mariana Leopolda, Wawrzyńca Łobaczewskiego i Adama Kобрzyńskiego. Plac, zwany „targowicą”, na którym postawiono budynek sokoli, znajdował się w centrum Zagorza przy głównym gościńcu. Poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę Sokolni dokonano 16 września 1906 r., w uroczystej atmosferze przy udziale licznych gości¹¹¹. Uroczystości towarzyszyły pokazy gimnastyczne. Prezes Krüger odczytał akt fundacyjny, ks. Stefan Fuss poświęcił kamień węgielny, przemawiając w podniosłych słowach do zebranych, podkreślając znaczenie ćwiczeń fizycznych. Chór sanockich Sokołów odśpiewał „Jeszcze Polska nie zginęła”. Uroczystość została zakończona wieczornicą. Pożegnano dotychczasowego prezesa Aleksandra Krügera, który został przeniesiony do Lwowa¹¹².

¹⁰⁵ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 115, s.3.

¹⁰⁶ „Gazeta Sanocka” 1907, nr 162, s.3.

¹⁰⁷ „Gazeta Sanocka” 1895, nr 14, s.2.

¹⁰⁸ PG „Sokół” 1898, nr 1, s. 8.

¹⁰⁹ „Gazeta Sanocka” 1897, nr 96, s.3.

¹¹⁰ „Gazeta Sanocka” 1904, nr 38, s. 3

¹¹¹ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 142, s.3.

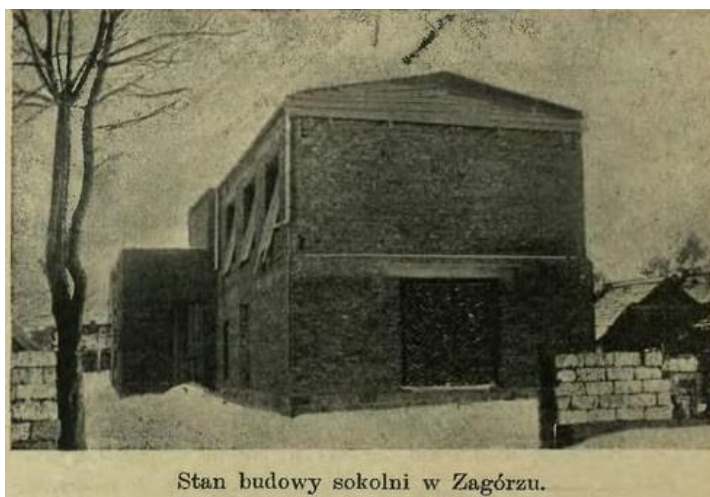
¹¹² „Gazeta Sanocka” 1906, nr 143, s.1.

Nowo wybudowany gmach Sokolni poświęcono 3 lutego 1907 r. Uroczystość ta zgromadziła wielu gości i przebiegła w bardzo uroczystej atmosferze¹¹³. Budynek Sokolni był drewniany, swoim wyglądem przypominał staropolski dwór, zdołał pomieścić nawet 600 gości¹¹⁴, posiadał salę gimnastyczną, połączoną ze sceną, obok budynku znajdowało się boisko sportowe. Początkowo warunki były ciężkie, z powodu braku opału ćwiczenia często nie odbywały się¹¹⁵.

Dnia 13 sierpnia 1933 r. spłonął doszczętnie cały budynek Sokolni wraz z inwentarzem. Zdołano ocalić jedynie bibliotekę, składającą się z 536 tomów książek, aparat radiowy oraz garderobę teatralną. Uratowano również sztandar, przechowywany u prezesa. Dh Bartnik użyczył dla celów Towarzystwa dwa prywatne pomieszczenia. Staraniem prezesa, dyrekcja kolejowa wynajęła gniazdu salę o powierzchni 50 m², w której odbywały się ćwiczenia i zbiórki oraz działała czytelnia¹¹⁶. Mimo ciężkiej sytuacji finansowej gniazdo przystąpiło niezwłocznie do budowy nowego budynku¹¹⁷.

*(...) nie ostygły jeszcze zgliszcza, gdy prezes Towarzystwa zobaczył członków „Sokoła”, uwijających się bez rozkazu nad uprzątnięciem gruzów, gdy gromadka harcerzy subwencionowana przez gniazdo, oświadczyła tam na miejscu pogorzeliska, że ze swej kasy daje na sokolnię 100 zł. (...) Zagórz posiada takiej miary sternika, który nie opuści rąk i gdy raz postanowił, doprowadzi rzecz do końca, bo przed silną wolą pierzchają wszelkie objawy bierności i niemocy, bo silna i zdecydowana wola jest prawdziwie twórczą wartością, taką właśnie, jakiej wymagają obecne czasy. Musimy być dumni z tego, że w Sokolstwie posiadamy takie właśnie jednostki, to bowiem napęła nas nadzieją, że nie tylko Sokolstwo ma silny fundament moralny, ale ma go także Ojczyzna. Przykład ten, niech pobudzi innych prezesów, niech im uprzytomni, czym jest siła postanowienia*¹¹⁸.

W niespełna trzy miesiące po pożarze udało się częściowo odbudować budynek: salę, sceny teatralne i garderoby oraz sutereny.

Rysunek 23. Gmach TG „Sokół” w Zagórz (,,Sokół Małopolski” 1933, nr 5-7).

¹¹³ „Gazeta Sanocka” 1907, nr 164, s.3.

¹¹⁴ PG „Sokół” 1907, nr 3, s. 19.

¹¹⁵ PG „Sokół” 1924, nr 6, s. 36.

¹¹⁶ PG „Sokół” 1934, nr 3, s. 45-46.

¹¹⁷ PG „Sokół” 1933, nr 11, s. 204.

¹¹⁸ Sokół Małopolski 1934, nr 10, s. 55.

Dnia 5 listopada 1933 r. ks. Władysław Wójcik, kapelan gniazda zagórskiego, poświęcił kamień węgielny pod budowę nowej Sokolni. Na uroczystość przybyli sokoli z całego okręgu, starosta sanocki dr Skwarczyński, komendant komitetu powiatowego mjr Abrahamowicz, delegaci licznych organizacji oraz mieszkańcy Zagórza. Po nabożeństwie, w pochodzie przy dźwiękach orkiestry kolejowej, udano się pod mury Sokolni. Prezes gniazda dr Jan Puzdrowski odczytał akt poświęcenia Sokolni, spisany na pergaminie, który wmurowano w węgiel budynku. Akt kończył się słowami: *Gmach ten wzniesiono na pożytek i skrzepienie Narodu Polskiego – na moc i chwałę Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej*. Po odegraniu przez orkiestrę hymnu narodowego i dokonaniu poświęcenia, zebrani wpisali się do książki pamiątkowej, następnie udali się do domu dha Bartnika, gdzie urządzono przyjęcie dla gości. W obiedzie uczestniczyło ponad 50 osób. Z tej okazji wygłoszono liczne przemówienia i gratulacje. Dh Górny, przemawiając w imieniu wszystkich obywateli Zagórza, wyraził najwyższe uznanie za dokonany czyn, stwierdzając, że *Gmach „Sokoła” był, jest i będzie na zawsze niezdobytą twierdzą polskości, o którą rozbijają się wszelkie zakusy wewnętrznych wrogów państwa polskiego*¹¹⁹. W nadesłanym liście prezes Dzielnic Małopolskiej dr Marian Wolańczyk, wyraził uznanie dla niezłomnej postawy zagórskich Sokolów, którzy po pożarze Sokolni szybko przystąpili do jej odbudowy: (...) *dumny jestem i niezmiennie szczęśliwy, że los pozwolił mi przewodzić Dzielnicę, w skład której wchodzi takie Gniazda sokole, jak Wasze (...) cieszy mnie to niezrównana wartość duchowa członków Waszego Gniazda, dumą i podziwem napęla mnie umiejętność postanowienia i siła wytrwania, zdumiewa mnie twórcza konstrukcja waszych umysłów, nieznosząca pustki* (...) ¹²⁰.

Zagórski „Sokół” musiał się mierzyć wielokrotnie z problemami finansowymi, istniało nawet ryzyko licytacji budynku Sokolni, w związku z tym apelowano o pomoc materialną¹²¹.

14 listopada 1937 r. podczas wiecu sokolego w Zagórzu dokonano uroczystego otwarcia nowej przybudówki Sokolni, na którą składały się trzy obszerne pokoje, przeznaczone na czytelnię, kancelarię oraz zebrania¹²².

Rysunek 24. Budynek zagórskiego „Sokoła” w czasie okupacji (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

¹¹⁹ PG „Sokół” 1933, nr 12, s. 226.

¹²⁰ Sokół Małopolski 1934, nr 10, s. 61.

¹²¹ PG „Sokół” 1934, nr 12, s. 221.

¹²² Sokół Małopolski 1938, nr 1, s. 8.

Rysunek 25. Budynek Sokolni. Obecnie Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórze

Rysunek 26. Budynek Sokolni. Obecnie Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórze

Rysunek 27. Budynek Sokolni. Obecnie Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórze

Ćwiczenia gimnastyczne

W zaborze austriackim początkowo dominował system gimnastyki oparty na niemieckim – w ćwiczeniach przeważały drążki, poręcze, konie i kółka. Z czasem coraz większe uznanie zdobywała gimnastyka szwedzka – zbiorowe ćwiczenia gimnastyczne na otwartej przestrzeni. Postulowano wprowadzenie sportów, gier, zabaw na świeżym powietrzu oraz wycieczek terenowych. System gimnastyki szwedzkiej bazował w dużej mierze na ustaleniach nauk medycznych.

Już od początku swego istnienia zagórskie gniazdo kładło nacisk na organizację ćwiczeń gimnastycznych. W pierwszym Walnym Zebraniu w Zagórze wziął udział dh Stanisław Biega z Sanoka, który nawoływał: *ćwiczcie się, gdy was dwóch tylko w sali gimnastycznej, ćwiczcie się...*¹²³

¹²³ PG "Sokół" 1896, nr 2, s.31.

Organizowanie ćwiczeń gimnastycznych powierzono Janowi Obrębskiemu, Janowi Gillowi, Stanisławowi Rutkowskiemu i Sobiesławowi Dostalowi.

Ćwiczenia tzw. wolne z laskami prowadzili Obrębski i Szajna na podstawie podręczników Janikowskiego i Cenara, na przyrządach Gill i Rutkowski wg Bule'ya i Vogta¹²⁴.

Ćwiczenia gimnastyczne prowadzone były regularnie i cieszyły się sporym zainteresowaniem, co było głównie zasługą kierownika Obrębskiego, który brał udział w specjalistycznych kursach we Lwowie.

W ćwiczeniach gimnastycznych uczestniczyła średnio połowa wszystkich członków. Już w pierwszych latach działania Towarzystwa czyniono starania utworzenia własnego boiska sportowego. Ćwiczenia gimnastyczne początkowo odbywały się w użyczonej przez kolej salce dwa razy w tygodniu, potem trzy razy w tygodniu. Do wyposażenia sali należał koń gimnastyczny i 6 par maczug¹²⁵. W 1897 Towarzystwo przeżywało kryzys, sala gimnastyczna przez całą zimę zajmowana była przez stolarnię. Staraniem prezesa Zachariasiewicza wydzierżawiono plac, na którym urządzono letnie boisko. Powołano sekcję kolarską, która cieszyła się dużym zainteresowaniem. Towarzystwo zakupiło dla celów szkoleniowych „rower poduszkowy”. Zajęcia w sekcji kolarskiej prowadził A. Daniłowicz¹²⁶. W 1898 r. sekcja kolarska liczyła 10 członków. Z nauki jazdy na kole korzystało 4 członków¹²⁷. W 1905 r. w sekcji kolarskiej było 10 kolarzy¹²⁸.

W miesiącach letnich (lipiec-wrzesień) sala ćwiczeń była zamknięta, w zamian oddano do użytku członków kręgielnię.

W 1899 r. naczelnik Jan Obrębski przeniesiony został do szkoły w Jarosławiu, tym samym zagórskie gniazdo straciło wykwalifikowanego nauczyciela (...) *był doskonałym uczniem idei sokolej, bo tu dopiero sokołem został i stał się – a następnie nauczycielem i wykonawcą tej idei. Rzec można bez przesady, że znaczną część dobrej sławy, jaką w świecie sokolim uzyskaliśmy, przypisać należy d. Obrębskiemu (...)*¹²⁹.

Twierdzono, że liczba druhow ćwiczących, w stosunku do ogółu członków Towarzystwa, była niewystarczająca. Na Walnym Zgromadzeniu „Sokoła” w Sanoku 12 marca 1910 r. Stanisław Biega i dr Karol Zaleski wystąpili z apelem o podjęcie przez członków systematycznych ćwiczeń gimnastycznych, poddając jednocześnie ostrej krytyce dotychczasową działalność gniazda w tym zakresie. Podczas specjalnego posiedzenia w dniu 4 listopada 1911 r. z udziałem delegatów z sąsiednich gniazd, w tym z Zagórza, Biega postulował zwiększenie liczby godzin ćwiczeń i ćwiczących oraz zorganizowanie skautingu.

¹²⁴ PG "Sokół" 1896, nr 6, 77.

¹²⁵ PG "Sokół" 1897, nr 3, s.33.

¹²⁶ PG "Sokół" 1898, nr 7, s. 81.

¹²⁷ PG "Sokół" 1899, nr 11, s. 106.

¹²⁸ „Gazeta Sanocka”, 1905, nr 117, s. 3.

¹²⁹ PG "Sokół" 1899, nr 6, s. 66.

Zagórscy druhowie uczestniczyli w specjalistycznych kursach w zakresie gimnastyki, organizowanych przez Związek. Związkowe kursy nauczycielskie trwały 6 tygodni, w swoim programie zawierały podstawy anatomii, fizjologii i higieny, udzielania pierwszej pomocy, teorię gimnastyki i gier oraz zajęcia praktyczne. Absolwenci przystępowali do egzaminu wewnętrznego, który dawał uprawnienia do prowadzenia ćwiczeń w gniazdach lub do egzaminu państwowego, uprawniającego do prowadzenia zajęć w szkołach. Organizowano też kilkudniowe kursy okręgowe. W 1928 r. w zimowym kursie wojskowym w Przemyśle wzięli udział druhowie Osiecki i Świstacki. W szkoleniowych obozie wojskowym w Sanoku uczestniczył druh Śliz¹³⁰. Mieczysława Polińska została wysłana na kurs narciarski do Rozłucza oraz 4-tygodniowy kurs związkowy do Kozłówki¹³¹.

W latach 1923-1924 w sanockim gnieździe było czterech fachowych nauczycieli gimnastyki: Marian Szajna, Franciszek Moszoro, Leon Kaczorowski i dh Klimaszewski. W następnych latach przybyło kolejnych: Stanisław Pierożyński, Jadwiga Zaleska, Weronika Radwańska i in¹³². Zagórski „Sokół” wielokrotnie korzystał z pomocy sanockiej kadry instruktorsko-nauczycielskiej. Naczelnik Witwicki prowadził ćwiczenia szwedzkie lekkoatletyczne oraz lancami i ćwiczenia wolne z oddziałem żeńskim. W 1933 r. ćwiczenia gimnastyczne męskie i żeńskie odbywały się regularnie¹³³.

W ćwiczeniach gimnastycznych chętnie brały udział dzieci oraz młodzież. W 1905 r. Oddział Uczniowski liczył 26 chłopców i 17 dziewcząt¹³⁴. Powołano też Oddział Sokoląt. Zajęcia z najmłodszymi dziećmi prowadziła dh Mieczysława Polińska.

Rysunek 28. Mieczysława Polińska (Śliz) na nartach. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 29. Zagórskie sokołeta, w środku Mieczysława Polińska. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

¹³⁰ PG „Sokół” 1928, nr 8, s. 91.

¹³¹ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 68-69.

¹³² T. Mięgisz, *Zarys...*, s. 28.

¹³³ PG „Sokół” 1933, nr 6-7-8, s. 123.

¹³⁴ „Gazeta Sanocka”, 1905 nr 117, s. 3.

W 1931 r. przy Sokole działał hufiec szkolny, który skupiał 43 uczniów gimnazjum i szkoły podstawowej¹³⁵.

Zagórscy Sokoli brali udział w licznych pokazach oraz zawodach sportowych, odnosząc sukcesy¹³⁶. Dnia 19 marca 1928 r. w zawodach w Sanoku druh Kazimierz Żurowski zdobył pierwsze miejsce w biegach. W marszu na 10 km, w którym brało udział pięć drużyn, pierwsza przybyła do mety drużyna sokola z Zagórza w składzie Słowik, Górniak, Lipiński, Proń, Kordys, Witwicki, Mazurkiewicz, Brehun, Kwiecień, Zakrzewski, Liss, Batruch i Osiński¹³⁷. W 1929 r. odbył się w Zagórzcu doraźny Zlot Sokoli II Okręgu połączony z okręgowymi zawodami lekkoatletycznymi¹³⁸.

W 1931 r. w rozgrywce okręgowej w siatkówkę sokole drużyny męska i żeńska osiągnęły pierwsze miejsca oraz przyczyniły się do zwycięstwa okręgowej drużyny sanockiej (w jej skład wchodziło 4 druhow z Zagórza), nad drużynami przemyską, drohobycką i samborską¹³⁹.

W 1933 r. podczas zawodów o uzyskanie Państwowej Odznaki Sportowej zagórskie gniazdo zdobyło odznakę za strzelanie. Zagórscy sportowcy wzięli także udział w powiatowych zawodach lekkoatletycznych, urządzonych staraniem Związku Strzeleckiego w Sanoku z okazji 25-lecia założenia „Strzelca”, podczas których dh Tadeusz Witwicki zdobył II miejsce w rzucie oszczepem, druha C. Rossiwałówna zdobyła I miejsce i mistrzostwo powiatu we wszystkich konkurencjach żeńskich: skoku w dal, rzucie dyskiem, pchnięciu kulą i biegu na 60 m. Drużyna siatkówki zdobyła I miejsce i mistrzostwo powiatu, łącznie gniazdo zdobyło 6 nagród i dyplomów¹⁴⁰.

Publiczne ćwiczenia odbywały się w Zagórzcu, Lesku i Sanoku. Drużyny brały udział w zawodach w siatkówce i koszykówce: w Zagórzcu, Sanoku, Przemyśle i dzielnicowych we Lwowie. Podczas rozgrywki dzielnicowej w siatkówce, drużyna żeńska okręgu II (4 drużyny zagórskie i 3 sanockie) zdobyła pierwsze miejsce, uzyskując tym samym sposobem tytuł „mistrza dzielnicowego”.

Dnia 10 stycznia 1937 r. zagórskie gniazdo, wspólnie z „Sokołem” z Turki, Sanoka i Sambora, zorganizowało sokole zawody narciarskie w Turce koło Stryja.

W 1936 r. w „Sokole” działały sekcje: lekkoatletyczna, gier i zabaw sportowych (siatkówki i koszykówki), kajakowa, kolarska oraz narciarska¹⁴¹.

¹³⁵ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 69.

¹³⁶ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

¹³⁷ PG „Sokół” 1928, nr 8, s.91.

¹³⁸ PG „Sokół” 1929, nr 12, s.128.

¹³⁹ PG „Sokół” 1931, nr 7-8, s. 141-142.

¹⁴⁰ PG „Sokół” 1933, nr 6-7-8, s.123.

¹⁴¹ Sokół Małopolski 1936, nr 1/2, s.4.

Rysunek 30. Członkowie zagórskiego „Sokoła” na pokazach gimnastycznych w Sanoku (1930). (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Działacze Towarzystwa podkreślali, że kultura fizyczna, nie jest celem samym w sobie, lecz środkiem realizacji planów odbudowy niepodległej Polski. Wraz z narastającym konfliktem na arenie międzynarodowej, zaczęto dostrzegać potrzebę większej aktywizacji ćwiczeń o charakterze wojskowym. Działalność na polu podniesienia kultury fizycznej społeczeństwa, pielęgnowania patriotyzmu i świadomości narodowej, miały dać solidne fundamenty pod odbudowę państwa polskiego. Towarzystwo „Sokół” było uważane za organizację mającą przygotować kadry dla przyszłej armii polskiej. Zlot Grunwaldzki (1910) przesądził o włączeniu się organizacji sokolej do przygotowań zbrojnych. W 1912 r. podjęto decyzję o powołaniu Stałych Drużyn Sokolich. Program podstawowego wyszkolenia wojskowego zakładał 8-tygodniowy cykl szkolenia obejmujący m.in. wychowanie fizyczne, musztrę formalną i bojową, naukę o broni i strzelanie, służbę wewnętrzną, obronę kraju, wiadomości z zakresu prac saperskich i udzielania pierwszej pomocy.

Oddział S.D.S. gniazda w Zagórz (Małopolska)
z prezesem gniazda i instruktorem.

Rysunek 31. Oddział S.D.S. TG „Sokół” w Zagórz (Przewodnik Gimnastyczny „Sokół” 1929, nr 5).

W 1911 r. zatwierdzono wprowadzenie skautingu do organizacji sokolej. W 1913 r. działało w zaborze austriackim 138 drużyn skautowych w ponad 70 miastach¹⁴². W Sanoku powstała I Drużyna Skautowa im. Stanisława Żółkiewskiego. W 1911 r. przy gnieździe sokolim w Zagórz z inicjatywy Mariana Szajny założono dwa zastępy skautowe chłopców¹⁴³.

W Zagórz działała prężnie drużyna harcerska, której siedziba mieści się w gmachu Sokoła¹⁴⁴. Przy zagórskim gnieździe działał Oddział Przysposobienia Wojskowego Drużyny Harcerskiej¹⁴⁵.

Towarzystwo „Sokół” w Zagórz współpracowało z miejscowymi jednostkami wojskowymi. W 1912 r. zagórskie gniazdo wzięło udział w pokazie ćwiczeń wojskowych podczas zlotu dzielnicowego w Sanoku¹⁴⁶. Z inicjatywy naczelnika Szajny zwerbowano 22 ochotników, tworząc Stałe Drużyny Sokole w Sanoku (1913). Stała Drużyna Sokoła w Zagórz została zorganizowana w maju 1922 i liczyła 15 członków, w 1925 r. – 50 członków¹⁴⁷.

W 1913 r. w Zagórz założono Towarzystwo „Strzelców”, które weszło w konflikt z „Sokołem”, zarzucając organizacji brak starań na polu walki wyzwolenczej (...) *Według przekonań p. Fredzi dopiero Strzelcy odbudują Ojczyznę* (...) ¹⁴⁸.

Po wybuchu I wojny światowej (1914) wielu członków „Sokoła” wstąpiło do Legionu Wschodniego i z bronią w rękę wzięło udział w działaniach wojennych. W okresie walk polsko-ukraińskich w roku 1918 w Zagórz zorganizował się Komitet Obrońców Węzła Zagórskiego, składający się z kolejarzy oraz członków „Sokoła”.

Rysunek 32. Zagórzanie w szeregach armii austriackiej 1916 (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

¹⁴² A. Bogucki, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Pomorzu 1893-1939*, Bydgoszcz 1997, s. 28.

¹⁴³ T. Miękiś, *Zarys...*, s.19.

¹⁴⁴ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 69.

¹⁴⁵ PG „Sokół” 1930, nr 5, s.90.

¹⁴⁶ T. Miękiś, *Zarys...*, s.18.

¹⁴⁷ PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

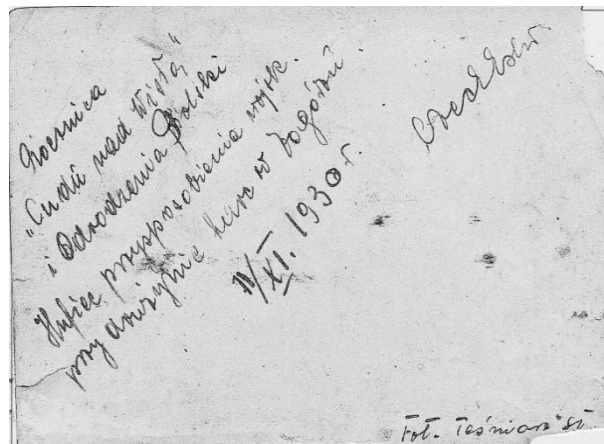
¹⁴⁸ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1913, nr 42, s.2.

W 1928 r. zarząd gniazda wszedł w porozumienie z wojskiem i Powiatową Komendą Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Sanoku celem urządzenia stadionu z ruchomą strzelnicą. Inicjatywa ta spotkała się z ogromnym uznaniem ze strony Związku: *Obyśmy Gniazd takich, jak w Zagórzcu, mieli jak najwięcej!*¹⁴⁹

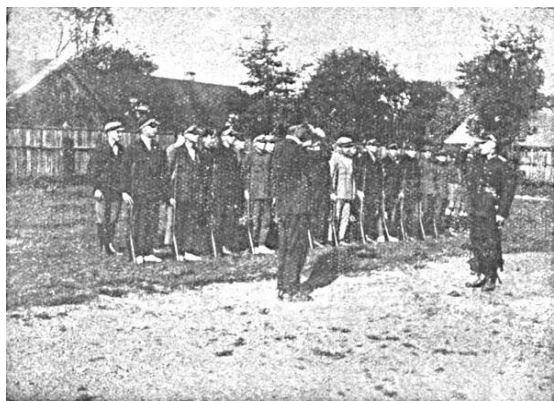
Podczas przeprowadzonych w 1934 r. w Zagórzcu ćwiczeń z zakresu przysposobienia wojskowego, zagórskie gniazdo z powierzonych mu zadań wywiązało się wzorowo, co było potwierdzone przesłanymi przez starostwo podziękowaniami na ręce prezesa gniazda i komendantów poszczególnych drużyn¹⁵⁰.

Rysunek 33. Ćwiczenia przysposobienia wojskowego (P.W.) TG „Sokół” w Zagórzcu (Zbiory Tadeusza Strzeleckiego).

Rysunek 34. Ćwiczenia przysposobienia wojskowego (P.W.) TG „Sokół” w Zagórzcu (Zbiory Tadeusza Strzeleckiego)

Oddział P. W. gniazda w Zagórzcu (Małopolska).

Rysunek 35. Oddział P.W. TG „Sokół” w Zagórzcu (Przewodnik Gimnastyczny „Sokół” 1929, nr 5).

¹⁴⁹ PG „Sokół” 1928, nr 8, s. 92.

¹⁵⁰ PG „Sokół” 1934, nr 3, s. 45-46.

Rysunek 36. Członkowie P.W. w Zagórze (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 37. Zebranie w Sali Kolejowego Przysposobienia Wojskowego, w środku ks. Wójcik. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Od maja 1933 r. przy „Sokole” działało Koło Polskiego Czerwonego Krzyża (pierwsze w Dzielnicy Małopolskiej), liczące początkowo 73 członków. W skład zarządu wchodził: dr Jan Puzdrowski (lekarz-przewodniczący), ks. Władysław Wójcik (zastępca przewodniczącego), Stanisław Skowron (skarbnik), Edward Toruński (sekretarz), oraz członkowie zarządu: Franciszek Bartnik, Józef Neer, Stanisław Burda. Postawiono sobie zadanie zorganizowania drużyn ratowniczych PCK. Przewodniczący przeprowadził trzy-miesięczny kurs ratownictwa i obrony przeciwgazowej dla drużyny sokolej i harcerskiej (32 osoby). Kurs obejmował wykłady teoretyczne i ćwiczenia praktyczne z anatomii i fizjologii, udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, ogółem 72 godziny. Władysław Lipiński wziął udział w 4-tygodniowym kursie wojewódzkim we Lwowie, otrzymując uprawnienia instruktora II klasy. Zostały zakupione materiały dydaktyczne, książki, broszury, tablice, jednak brakowało fachowego sprzętu ratowniczego. Staraniem przewodniczącego udało się zdobyć dla „Sokoła” dwie skrzynie ratownicze oraz torbę lekarską zaopatrzoną w leki i przybory medyczne¹⁵¹.

Dużą rolę w „Sokole” odgrywały kobiety. W sierpniu 1930 r. powołano Oddział Sokolic, do którego wstąpiło 16 druhen¹⁵². W 1931 r. powstała przy „Sokole” żeńska drużyna harcerska. Zajęcia z Sokolicami prowadziła dh Mieczysława Polińska¹⁵³.

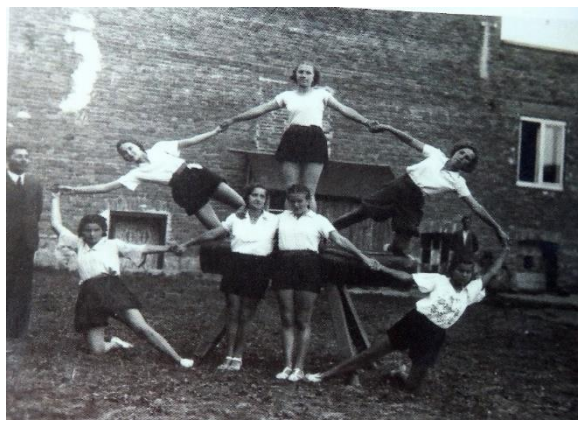
¹⁵¹ Sokół Małopolski 1934, nr 8/9, s. 50.

¹⁵² PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 68-69.

¹⁵³ Ibidem.

Rysunek 38. Pokazy gimnastyczne TG „Sokół” w Zagórze (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 39. Figura gimnastyczna w wykonaniu żeńskiej grupy „Sokoła” (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Złoty, obchody rocznicowe

Członkowie zagórskiego „Sokoła” byli organizatorami oraz brali udział w licznych defiladach, pokazach sportowych oraz zlotach organizowanych przez inne gniazda. Organizowano pokazy ćwiczeń gimnastycznych z okazji uroczystych obchodów rocznic historycznych oraz świąt narodowych. Szczególnie uroczyście obchodzono rocznice uchwalenia Konstytucji 3 Maja oraz powstań narodowych. Towarzystwo „Sokół” w Zagórze inicjowało obchody rocznic historycznych oraz świąt narodowych, gromadząc się pod zagórskim Krzyżem Pamiątkowym¹⁵⁴.

Rysunek 40. Tablica pamiątkowa poświęcona Adamowi Mickiewiczowi w kościele w Zagórze).

Rysunek 41. Tablica wmurowano we fronton kościoła w Zagórze.

Uroczysty Obchód Grunwaldu w Zagórze (10 lipca 1910 r.), zgromadził wielu gości i przebiegł w bardzo podniosłej atmosferze¹⁵⁵. Zagórski „Sokół” brał również udział w uroczystościach rocznicy bitwy pod Grunwaldem w pobliskim Porążu, podczas których zademonstrował sokole ćwiczenia

¹⁵⁴ „Gazeta Sanocka” 1905, nr 59, s.3; nr 71, s.3; „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 10, s. 3; nr 22, s.3; nr 3, s.3.

¹⁵⁵ „Gazeta Sanocka” 1910, nr 10, s. 3.

gimnastyczne oraz przedstawienie amatorskie w wykonaniu najmłodszych przedstawicieli gniazda¹⁵⁶.

W listopadzie 1928 r. zorganizowano uroczystość 10-lecia Odrodzenia Polski, podczas której występowała orkiestra kolejowa, wysłuchano transmisji mowy ministra kolei, wieczorem zapłonęły ognie na okolicznych wzgórzach „Sobótki”, rozpalone przez drużynę harcerską. Święto zakończono uroczystą akademią i zabawą taneczną¹⁵⁷.

Staraniem zarządu Towarzystwa wmurowano we fronton kościoła tablicę ku uczczeniu 10-lecia Odrodzenia Polski. Udekorowano medalami groby dwóch druhów poległych w walce z Ukraińcami. Z inicjatywy „Sokoła” powstał komitet budowy pomnika „Wolności”¹⁵⁸.

Dnia 20 maja 1906 r. w rocznicę śmierci prezesa dr Józefa Galanta, w kościele parafialnym poświęcono tablicę pamiątkową założyciela zagórskiego „Sokoła”¹⁵⁹.

Rysunek 42. Tablica pamiątkowa dr Józefa Galanta w kościele parafialnym w Zagórze.

Dnia 12 lipca 1936 r. odbyła się w gmachu „Sokoła” uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku uczczeniu pamięci i zasług budowniczego gmachu sokolego śp. Dha Puzdrowskiego. W uroczystości wzięły udział gniazda z Sanoka, Brzozowa, Ustrzyk Dolnych, prezes Dzielniczy Małopolskiej Marian Wolańczyk, wiceprezes okręgu IV dh Karol Janicki z Przemyśla i naczelnik tegoż okręgu dh profesor Skarbowski z Jarosławia. Uroczystą Mszę św. z tej okazji odprawił ks. Władysław Wójcik, a kazanie wygłosił ks. prof. Gościński z Chyrowa. Po uroczystej defiladzie oddziałów sokolich nastąpiło poświęcenie tablicy, wykonanej w kamieniu według projektu rzeźbiarza dha Józefa Sitarza z Sanoka. Po uczczeniu pamięci zmarłego chwilą ciszy, wysłuchano przemówienia na temat zadań sokolstwa, wygłoszonego przez prezesa Dzielniczy Małopolskiej dh dr Wolańczyka, następnie dh major Polityński z Sanoka, przypomniał zasługi dh

¹⁵⁶ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 22, s.3.

¹⁵⁷ PG „Sokół” 1929, nr 1, s. 12.

¹⁵⁸ PG „Sokół” 1930, nr 5, s. 90.

¹⁵⁹ „Gazeta Sanocka” 1906, nr 125, s. 3.

Puzdrowskiego. Uroczystość zakończono odegraniem przez orkiestrę kolejową poloneza Moniuszki.

Zagórscy Sokoli byli organizatorami regionalnych zlotów sokolich, a także brali udział w licznych zlotach organizowanych przez inne gniazda. W pierwszych miesiącach istnienia zagórskie „Sokoła” wysłało na zlot do Przemyśla 15 ćwiczących druhów¹⁶⁰. Członkowie „Sokoła” z Zagórza uczestniczyli w III Zlocie Sokolstwa Polskiego w Krakowie (1896)¹⁶¹, IV Zlocie Sokolstwa Polskiego we Lwowie (1903)¹⁶², w V Zlocie Związkowym „Grunwaldzkim” w Krakowie, zorganizowanym z okazji 500 rocznicy zwycięstwa nad Krzyżakami i odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego (1910)¹⁶³. Sokoli z Zagórza wzięli też udział w VI Zlocie Gniazd Sokolich Okręgu IV w Sanoku (1908)¹⁶⁴, w Zlocie IV Okręgu w Samborze (1914)¹⁶⁵. Na VII Zlot do Poznania (1929) wyjechało 28 druhów i 24 druhny. W 1929 r. Zarząd gniazda wysłał delegatów na obchód 25-lecia „Sokoła” III i IV we Lwowie¹⁶⁶. W 1932 r. gniazdo wzięło udział w zlocie w Czerniowcach¹⁶⁷. W Zlocie we Lwowie w 1933 r. wzięło udział 54 osoby z zagórskiego gniazda¹⁶⁸. W 1933 r. zagórscy Sokoli wzięli udział w uroczystości rozwinięcia sztandaru w Medzilaborcach¹⁶⁹.

Rysunek 43. Sokoli zagórscy w Poznaniu (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 44. Zlot w Koszycach. (Zbiory Tadeusza Strzeleckiego).

Dnia 23 czerwca 1929 r. zorganizowano Zlot Okręgowy w Zagórz¹⁷⁰. W dniu 14 listopada 1937 r. odbył się wiec sokoli w Zagórz, przy udziale zaproszonych gości z sąsiednich gniazd, w liczbie ok. 100 osób. Uroczystą Mszę Św. odprawił ks. kapelan Władysław Wójcik. Po

¹⁶⁰ „Gazeta Sanocka” 1895, nr 14, s.2.

¹⁶¹ „Gazeta Sanocka” 1897, nr 96, s.3.

¹⁶² „Gazeta Sanocka” 1904, nr 11, s.3.

¹⁶³ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1910, nr 11, s.3; nr 13, s. 3.

¹⁶⁴ „PG „Sokół” 1908, nr 7, s. 57.

¹⁶⁵ „Tygodnik Ziemi Sanockiej” 1914, nr 26, s.2.

¹⁶⁶ PG „Sokół” 1930, nr 5, s. 90.

¹⁶⁷ PG „Sokół” 1932, nr 9, s.193.

¹⁶⁸ PG „Sokół” 1933, nr 6-7-8, s.123.

¹⁶⁹ PG „Sokół” 1934, nr 3, s. 45.

¹⁷⁰ PG „Sokół” 1930, nr 5, s. 90.

wyłoszonych referatach, dokonano uroczystego otwarcia przybudówki Sokolni. Wiec zakończył pokaz ćwiczeń gimnastycznych oraz wieczornica¹⁷¹.

Rysunek 45. Zlot TG „Sokół” w Zagórz (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Towarzystwo „Sokół” w Zagórz bardzo uroczyście obchodziło jubileusze założenia swojego gniazda. Dnia 12 października 1895 r. zagórskie gniazdo obchodziło pierwszą rocznicę założenia Towarzystwa: (...) *A wy Druhowie, którzy podobne uroczystości święcicie w miastach Galilei bankietami i działalność komitetów rozpraszacie między przyjęcie drułów zamiejscowych, a podjęcie kacyków partykularzowych, raczących zbliżyć się do was i zająć miejsce przednie przy stole biesiadnym- może niezbyt bylibyście zbudowani skromnością obchodu rocznicy naszego zapadłego posterunku. Dla nas jednak był to dzień prawdziwie uroczysty (...)*¹⁷².

Dnia 8 września 1904 r. obchodzono 10-tą rocznicę założenia „Sokoła” w Zagórz. Na uroczystość przybyło 70 delegatów z pobliskich gniazd. W uroczystości uczestniczyło całe społeczeństwo Zagórza oraz mieszkańcy okolicznych wsi. Zagórskie Kółko Rolnicze przygotowało wieniec w barwach narodowych. Z tej okazji nadesłano do gniazda liczne życzenia i gratulacje:

*Czołem Druhowie Rodacy,
Szczęść Wam Boże szczęść!
W nagrodę wytrwałej pracy
Daj tytańską pięść-
Oby sztandar Wasz sokoli
Stał się tarczą bratniej doli
Wśród zagórskich strzech... (Rawa Ruska)*¹⁷³.

Franciszek Bartnik wygłosił niezwykle uroczystą „Mowę do ludu polskiego”: *Towarzystwo nasze „Sokół” dąży do tego, aby zbliżyć do siebie wszystkie stany, aby lud polski bez względu na klasy i stany od chłopka i wyrobnika aż do magnata poprzestał patrzeć na siebie okiem*

¹⁷¹ Sokół Małopolski 1938, nr 1, s. 8.

¹⁷² PG "Sokół" 1896, nr 2, s. 80.

¹⁷³ „Gazeta Sanocka” 1904, nr 38, s. 3.

niedowierzającym, lecz by się zbratał, połączył węzłem miłości wzajemnej i przystąpił wspólnie do pracy narodowej, do wyrobienia w narodzie polskim siły fizycznej, duchowej i moralnej, aby się przejął tą myślą, żebyśmy wszyscy jednej matki Polski dzieci, a jako tacy powinniśmy kochać tę matkę Polskę, a jako rodzeństwo i siebie wzajemnie (...)»¹⁷⁴.

Podczas uroczystości dokonano poświęcenia Krzyża Pamiątkowego¹⁷⁵. Towarzystwo nasze „Sokół”, obchodząc uroczyście swe dziesięciolecie, czci tym obchodem pamięć wszystkich poległych za wolność i niepodległość Ojczyzny- a czcząc pamięć ich postawiło ten krzyż pamiątkowy, to godło naszej wiary chrześcijańskiej. Niech więc ten krzyż, postawiony za poległych braci, będzie tarczą ochronną każdemu Polakowi i Polsce w tej podkarpackiej dolinie-wobec nieprzyjanych nam żywiołów. Niech ten krzyż dodaje nam siły, otuchy i wiary w naszą lepszą przyszłość! Niech ten krzyż otworzy uszy i serca wszystkim Polakom i Polkom na głosy poległych za Ojczyznę braci, niech się otrząsną wszyscy ci, którzy dotąd byli obojętni dla, pracy narodowej polskiej, z swej obojętności i staną się odtąd prawdziwymi Polakami! Niech ten krzyż nawołuje nas do jedności braterskiej i wiąże nas jednym węzłem miłości wzajemnej i miłości naszej wspólnej Ojczyzny!¹⁷⁶.

Rysunek 46. Krzyż Pamiątkowy w Zagórz.

Rysunek 47. Krzyż Pamiątkowy w Zagórz.

Rysunek 48. Krzyż Pamiątkowy w Zagórz.

¹⁷⁴ „Gazeta Sanocka” 1904, nr 39, s.1.

¹⁷⁵ Verbum: Miesięcznik parafii pw. Wniebowzięcia N.M.P. w Zagórz, 5 (18) /2005, s. 6.

¹⁷⁶ „Gazeta Sanocka” 1904, nr 41, s.1.

Uroczystość została uświetniona pokazami ćwiczeń gimnastycznych. Po uroczystej wieczornicy, nastąpiła zabawa taneczna, w której uczestniczyło ponad 300 osób. Z okazji jubileuszu wydana została pocztówka jubileuszowa zagórskiego „Sokoła”, dochód ze sprzedaży której przeznaczony został na budowę Sokolni¹⁷⁷. Podczas wieczornicy dh Migacz wygłosił wiersz pt. „Credo Sokolów zagórskich”:

*Gdzie wsi Zagórza rozsiał się chaty,
Rzeka Oślawa w nurtach Sanu ginie,
Śród resztek lasów, w karpackiej kotlinie,
Roztoczył skrzydła nasz „Sokół” przed laty-
Dziesięćkroć zmogła słońce ziemia kołem,
Jak my tu bracia tężymy się społem...
Wart licha u nas-kto nie jest Sokołem!
W boju o wolność najdroższej Ojczyzny
Legli najtężsi z polskich bohaterów,
Walka pożarła połę charakterów-
Czasy dzisiejsze tchnął wonią...zgnilizny;
Dzisiaj daremnie szukacie hardości,
Odwagi męskiej, hartu, wytrwałości-
Miejsce hardości zajęło służalstwo,
Dla obcych bogów kwitnie bałwochwalstwo,
Kiedy cię gniołą, grozisz narzekaniem,
Gdy cię rabują, nie gardzisz żebraniem
Praw przynależnych, pośród poniewierki
Bawisz się w błocie polityk-szacharki,
Myśl samolubna krew w żyłach zatruwa...
Bezradnym ziemia z pod nóg się usuwa...
Bierność się stała cechą młodzi naszej.
Wrogowie krzyczą: „Już grożą skonaniem!”-
Druhowie! „Sokół” jest dla nas zaraniem,
„Sokół” nam świetną przyszłość opromienia,
„Sokół” nam niesie dobę odrodzenia!
Kiedy z chałactwa podźwignie się ciało,
Wtedy i piersią odetchniemy całą
Duchem potężni jak i sercem dzielni,
Leonidasa sławą nieśmiertelni-
Wtedy świadomi wykrzykniemy społem:
Wart licha Polak, co nie jest Sokołem!
O! leć nasz ptaku daleko, wysoko,
Kędy bezsilne już nie sięga oko,
A zakreślając coraz szersze kręgi,
Zbliź brać sokoł do biednej siermięgi...
Uderz twem skrzydłem o modre błękity,
Niech brać z nad Sanu przez karpackie szczyty
Z czasem dłoń poda słowiańskiej prawicy...
Naówczas silni, a nie niewolnicy,
Hukniemy gromko związawszy się społem:
Wart licha każdy, kto nie jest Sokołem¹⁷⁸.*

¹⁷⁷ „Gazeta Sanocka” 1904, nr 38, s.3.

¹⁷⁸ Ibidem, s.1.

Dnia 13 lipca 1924 r. zagórskie gniazdo obchodziło 30-lecie swego istnienia. W tej sprawie Towarzystwo wysłało odezwę do wszystkich okręgów: (...) „*ospałych i gnuśnych jest wielu – niestety jeszcze więcej obojętnych. Kresowa placówka nasza, jak była dotychczas – i nadal musi pozostać twierdzą polskiego Ducha Narodowego, redutą, która odeprze wszelkie wrogie przeciw Polsce skierowane ataki* (...)”¹⁷⁹.

W dniach 15 i 16 września 1934 r. odbyły się uroczystości sokole z okazji jubileuszu 40-lecia założenia gniazda zagórskiego i poświęcenia Sokolni, odbudowanej po pożarze w 1933 r. W uroczystościach wzięły udział 354 osoby, w tym 121 umundurowanych druhow w strojach uroczystych, 101 w strojach polowych, 22 druheny, 7 pocztów sztandarowych, 12 przedstawicieli okręgu IV oraz 7 reprezentantów innych gniazd¹⁸⁰. Z tej okazji zorganizowano zawody okręgowe w strzelaniu i lekkoatletyczne. Uroczysty wieczór rozpoczął się od odegrania przez zagórską orkiestrę kolejową marsza sokolego. Prezes dr Puzdrowski przedstawił bogate sprawozdanie z 40-letniej pracy, poprzedzone uczczeniem pamięci zmarłych założycieli i zasłużonych członków gniazda. Do pochodu stanęło 96 druhen i 126 druhow umundurowanych, 114 druhow nieumundurowanych, 12 kolarzy z Przemyśla, 16 harcerek i 20 strażaków kolejowej drużyny pożarniczej z Zagórza. W poczcie sztandarowym wystawiono 8 sztandarów gniazdowych. Po licznych przemówieniach, wzniesiono okrzyk na cześć najjaśniejszej Rzeczypospolitej, odegrano hymn państwowy, po czym druh Mieczysław Terlecki (Sokół II Lwów) odczytał ułożony przez siebie wiersz poświęcony 40-leciu gniazda: „Na uroczystość 40-lecia istnienia sokolni w Zagórze oraz odbudowania jej”:

*Czterdzieści lat-to jest pół wieku prawie
Niezlomnie tu-trzymacie straż Druhowie,
polskości straż.
I cicho wiernie-służycie polskiej sprawie,
By wzorem cnót się wszelkich stać ludowi,
więc kocha Was lud nasz!
Nie zgięła Was-ni wojna, ni pożoga,
Ni żaden trud-nie złamał Waszej woli-
Nie znaliście, co przed zaborcą trwoga,
Bo prosto była wytknięta Wasza droga.
Sokoli!
Jak Feniks znów-ożyliście z popiołów,
By polskość krzewić dalej wśród bliźnich
w jasną ich przyszłość wieść.
Bo nie ma trudów, znojów dla Sokolów,
Gdy służyć trzeba-najdroższej swej Ojczyźnie,
więc cześć Wam, cześć!
Niechaj upłynie lat Wam znowu dużo, dużo
I niechaj Bóg trwać wiecznie Wam pozwoli –
Żyj, działaj, trwaj Sokolnio tu w Zagórze,
a razem z nią i Wy Sokoli! (Zagórze, 15.X.1934)*

¹⁷⁹ PG „Sokół” 1924, nr 7-8, s. 63.

¹⁸⁰ Sokół Małopolski 1934, nr 11/12, s.31.

Po odczytaniu aktu poświęcenia zaproszeni goście wpisywali się do księgi pamiątkowej. Do wspólnego obiadu zasiadło około 200 osób. Następnie rozpoczęły się pokazy gimnastyczne, które wywarły na gościach duże wrażenie¹⁸¹. Dnia 15 września odbyły się zawody lekkoatletyczne IV okręgu. Konkurovano w biegu na 100 m mężczyzn, biegu na 60 m kobiet, skoku w dal, w skoku wzwyż, skoku o tyczce, rzucie dyskiem, rzucie oszczepem i pchnięciu kulą.

Uroczystość zbiegła się ze srebrnym jubileuszem 25-letniej prezesury dha dr Puzdrowskiego. Wiceprezes Dzielniczy Małopolskiej Władysław Ceremuga, po złożeniu gratulacji i życzeń, wręczył, w imieniu przewodnictwa dzielniczy, dyplom uznania dla gniazda zagórskiego *za 40-letnią wytrwałą, wszechstronną, owocną i wzorową pracę w wiernej służbie idei sokolei, oraz za hart wobec klęski i dokonanie w ciągu jednego roku, wśród ciężkich warunków, dzieła wzniesienia, na miejsce spalonej doszczętnie sokołni, nowej placówki na chwałę i ku obronie niepodległej Polski oraz dla rozwoju sokolstwa*.

Dnia 13 lipca 1930 r. obchodzono uroczystość poświęcenia sztandaru sokołego (...) *przed 38-miu laty założona placówka polskości przetrwała wszystkie burze, ataki i zakusy wrogie „Sokołowi”, a w dniu 13 lipca b.r. otrzyma widomy znak jedności i siły, stanie się redutą polskości na południowych Kresach Rzeczypospolitej*. W programie uroczystości znalazły się korowód orkiestry kolejowej, wizyta czeskich Sokołów, pochód do kościoła parafialnego, gdzie odbyło się poświęcenie sztandaru i ślubowania, „Festiwal sokoli” z pokazami ćwiczeń fizycznych oraz uroczysty bankiet¹⁸². Na uroczystość przybyły drużyny sokole z Leska, Łukawicy, Ustrzyk, Lutowisk, Chyrowa, Dobromila, Lwowa, Przemyśla, Sanoka, Rymanowa i delegaci z Borysławia oraz z Żupy Koszyckiej (Czechy) w liczbie 350 osób. Poświęcenia sztandaru dokonał w zastępstwie ks. biskupa Fischera, ks. prałat Stefan Momidłowski. Na symbolicznych rodziców chrzestnych wybrano Jana hr. Potockiego, prezesa gniazda Rymanowa i dh Gabriela Łepkowskiego. Podczas zabawy tanecznej odtąńczono besedę przez 8 par czeskich i mazura – 8 par polskich¹⁸³. (...) *uroczystość pozostawiła niezwykle efekt moralny i zadokumentowała żywotność „Sokoła”, którego żadne przeciwności nie zdołają wytrącić z raz obranej drogi*¹⁸⁴.

Towarzystwo „Sokół” propagowało turystykę regionalną i krajoznawczą. Cyklicznie urządzano wycieczki piesze w obrębie rodzinnej miejscowości i okolic. Przyjmowano także zaproszenia lokalnych gniazd. W 1898 r. zorganizowano 9 wycieczek¹⁸⁵. Wspólnie z sanockim gniazdem, zagórscy druhowie wzięli udział w wycieczce do Królewskiej Studzienki, zorganizowali wycieczkę na „polankę dumań” w okolicy Zagórza¹⁸⁶. Dla uczczenia osoby dr Galanta druhowie

¹⁸¹ Sokół Małopolski 1934, nr 10, s.60.

¹⁸² PG „Sokół” 1930, nr 6, s.104.

¹⁸³ PG „Sokół” 1930, nr 7-8, s. 125-126.

¹⁸⁴ Ibidem, s.125.

¹⁸⁵ PG „Sokół” 1899, nr 11, s. 106.

¹⁸⁶ „Gazeta Sanocka” 1895, nr 14, s. 2.

postanowili nazwać jedną z jego ulubionych tras wycieczkowych między Starym a Nowym Zagórzem - „Ścieżką im druha dr Galanta”.

Dnia 7 czerwca 1931 r. 75 członków „Sokoła” z Zagórz, Sanoka, Leska, Przemyśla i Lwowa uczestniczyło w zlocie Żupy Vychodoslovenskiej im. Jana Kollara w Koszycach. Podczas wycieczki zwiedzano tamtejszą Sokolnię oraz boisko sportowe z krytymi trybunami, mogące pomieścić 2 tys. widzów. Dr Puzdrowski oraz pozostali goście złożyli uroczystą wizytę burmistrzowi, wojewodzie oraz wicekonsulowi RP. Uroczysty pochód sokoli liczył ok. 1800 osób. Po uroczystych przemówieniach, na boisku prezentowano ćwiczenia gimnastyczne, tańce narodowe, a następnie kampania wojskowa zademonstrowała ćwiczenia bojowe¹⁸⁷.

Dnia 22 czerwca 1931 r. zorganizowano wycieczkę do miejscowości Medzilaborce, w której wzięło udział 550 osób z okręgu sanockiego¹⁸⁸.

Cyklicznie urządzano festyny sokole, zabawy taneczne, wieczorki okolicznościowe, spotkania „opłatkowe” i „święcone”, które jednoczyły bractwo sokole.

Rysunek 49. Bufet na festynie przy budynku „Sokoła”. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019)

Co miesiąc urządzano wieczornice, na których miały miejsce odczyty, pogadanki i deklamacje. Występowano też z wykładami: *Krótki pogląd na rozwój gimnastyki* (Obrębski), *W pamięć i cześć walki w r. 31, o stosunkach politycznych i społecznych w Polsce i sąsiednich krajach przed wybuchem powstania listopadowego* (dr. Krüger), *O znaczeniu ćwiczeń fizycznych dla zdrowia fizycznego i duchowego* (dr Galant)¹⁸⁹.

Na łamach Przewodnika Gimnastycznego "Sokół" ukazywał się cyklicznie wykład dr Galanta *Jak długo żyć powinniśmy*¹⁹⁰.

¹⁸⁷ PG „Sokół” 1931, nr 7-8, s. 141-142.

¹⁸⁸ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 69.

¹⁸⁹ PG „Sokół” 1898, nr 2, s. 22.

¹⁹⁰ PG „Sokół” 1898, nr 3, s. 29; nr 4, s. 41; nr 8, s. 88; nr 10, s. 111.

W 1898 Aleksander Krüger, jeden z głównych założycieli „Sokoła”, wieloletni sekretarz Towarzystwa, wiceprezes oraz prezes gniazda, przeniesiony został do Stryja. W dowód uznania i celem upamiętnienia jego pracy Towarzystwo ufundowało nagrodę im. Druha Aleksandra Krügera, za najlepszą pracę konkursową na temat „O znaczeniu ćwiczeń fizycznych”¹⁹¹.

Przy „Sokole” działał chór, który występował podczas licznych uroczystości, min. w czasie obchodu setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza¹⁹². Występy chóru były stałym elementem różnego rodzaju imprez. Pielęgowano repertuar ojczysty. Sekcja teatralna prowadzona była przez drużynie Langową, następnie przez Czownickiego¹⁹³. Kółko teatralne urządzało przedstawienia i zabawy taneczne.

Rysunek 50. Aktorzy teatru amatorskiego na scenie. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

Rysunek 51. Jasełka w Sali „Sokoła”, przed sceną pierwszy z lewej dr Jan Puzdrowski. (Zagórz i zagórzanie w starej fotografii, red. J. Kułakowska-Lis, Zagórz 2019).

„Sokół” posiadał własną bibliotekę. W 1896 r. biblioteka liczyła 24 tomy¹⁹⁴. W 1898 r. – 90 tomów¹⁹⁵, w 1931 r. - 500 tomów¹⁹⁶. W gmachu „Sokoła” odbywały się spotkania innych towarzystw. W „Sokole” mieściła się biblioteka Towarzystwa Szkoły Ludowej.

Wybuch II wojny światowej doprowadził do załamania działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zagórz, które już po jej zakończeniu nie odrodził się. W gmachu Sokolni mieści się obecnie Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórz.

Opracowała Anna Sebastiańska

¹⁹¹PG „Sokół” 1899, nr 11, s. 106.

¹⁹²Ibidem.

¹⁹³PG „Sokół” 1925, nr 11, s. 213.

¹⁹⁴ PG „Sokół” 1897, nr 3, s. 33.

¹⁹⁵ PG „Sokół” 1899, nr 11, s. 106.

¹⁹⁶ PG „Sokół” 1931, nr 4, s. 68-69.